

ARTIKLER

5

UTVIKLINGEN AV DEN NORSKE JORDBRUKSSTATISTIKK

Av Paul Barca

DEVELOPMENT OF THE NORWEGIAN AGRICULTURAL STATISTICS

OSLO 1958

STATISTISK SENTRALBYRÅ

UTVIKLINGEN AV DEN NORSKE JORDBRUKSSTATISTIKK

Av Paul Barca.

DEVELOPMENT OF THE NORWEGIAN AGRICULTURAL STATISTICS

INNHold

I. Tiden før 1835	3
II. Tiden fra 1835 til 1865	5
III. Tiden fra 1865 til 1900	7
IV. Tiden fra 1900 til 1920	10
V. Tiden etter 1920	13
VI. Veterinærstatistikk, skogstatistikk m. v.	19
Sammendrag på engelsk	22

Oslo 1958.

Forord

Denne framstilling av utviklingen av den norske landbruksstatistikken ble skrevet av byråsjef Paul Barca i 1955. Han betraktet dette arbeidet som et utkast til første del av en mer fullstendig oversikt. Det var tanken at annen del skulle gi en nærmere omtale av de enkelte områder innen landbruksstatistikken.

Byråsjef Barca rakk dessverre ikke å fullføre dette arbeidet. Han døde 14. mars 1958. Det var Barcas forutsetning at arbeidet først skulle trykkes når annen del ble ferdig. Han regnet med at det kunne bli aktuelt å korrigere eller omarbeide utkastet til første del.

Til tross for at denne artikkelen er tenkt som et utkast, gir det en så verdifull oversikt over landbruksstatistikkens utvikling at en har funnet det riktig å trykke den.

Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 30. juni 1958.

Petter Jakob Bjerve.

Utviklingen av den norske jordbruksstatistikk.

I. Tiden før 1835.

Vår første statistiske institusjon var det tabellkontor som ble opprettet i Kjøbenhavn i 1797.

Da Norge i 1814 fikk sin egen sentraladministrasjon, ble statistikken henlagt til Finants-, Handels- og Tolddepartementet, uten at det ble opprettet noe særskilt kontor.

Først i 1832 ble det i departementet opprettet et eget tabellkontor med en kongelig fullmektig som sjef. Det fulle navn var Finants-, Handels- og Tolddepartementets Tabel-Contoir.

Den egentlige landbruksstatistikk her i landet begynner i 1830-årene. Men også før den tid finnes det materiale som i noen grad kaster lys over forskjellige sider av jordbruksforholdene. Det var også i den nærmest foregående tid gjort enkelte tilløp til en landbruksstatistikk.

De eldste opplysninger en finner, er gjerne slike som er tilveiebrakt i beskatningsøyemed. Fra middelalderen finnes ennå bevart noen av de Jordebøker som var grunnlag for utlikning av landskyld, leding og tiende m. v. Jordebøkene ble senere avløst av Matriklene av 1665 og 1723. Fra 1657 finnes det også deler av en kreaturtelling som dannet grunnlaget for utlikning av en feskatt. Verditaksten av 1802 er en viktig kilde til belysning av brukstallet. Før 1809 foreligger det oppgaver over størrelsen av utsæden. En stor del av dette materialet ligger ubearbeidd i arkivene. Delvis er det nyttet i Vogts, Krafts, Schweigaards, Tvetthes, Brochs og Aschehougs statistiske arbeider i forrige århundre.

I årene etter 1814 var det nok en følelig mangel på mer inngående kjennskap til landets økonomiske muligheter og næringsveienes tilstand. Det var imidlertid så mange andre krav som gjorde seg ennå sterkere gjeldende i disse årene. Det ble dog gjort enkelte tilløp til med små utgifter å skaffe seg visse landbruksstatistiske data. Den 18. november 1814 nedsatte Stortinget en komité som skulle undersøke landets indre økonomi. Denne komité skulle beskjefte seg med alt som hørte under åkerbruk, fedrift, fiske, skogsdrift m. m., lage oversikter over næringsveienes tilstand, komme med forslag til reformer osv. Komitéen fikk myndighet til å hente inn opplysninger gjennom embetsverket.

Den 26. august 1815 sendte komitéen innberetning til Stortinget om landøkonomien og om Norges skogvesen og trelasthandel.

Videre kan en nevne høstberetningene. Overensstemmende med forskrifter gitt av rentekammeret ble det ved departementssirkulærer av 1816 og 1826 pålagt amtmennene å avgi innberetninger om høstutsikter og høstutbytte. Hvert år skulle det innen utgangen av juli måned avgis innberetning om utsiktene for korn- og høyhøsten og innen midten av oktober om høstens utfall. Innberetningene var avfattet i alminnelige uttrykk. Det ble ikke krevd noen tallmessig eller annen gradering hverken av mengde eller kvalitet.

I nær forbindelse med høstberetningene står oppgavene over markedsprisene på korn og poteter. Ved de nevnte sirkulærer av 1816 og 1826 ble det også pålagt amtmennene å sende inn kvartalsvise oppgaver over markedsprisene på kornvarer og poteter.

En annen rekke prisoppgaver som går atskillig lenger tilbake i tiden, er de såkalte kapiteltakster, en offentlig verdiansettelse av forskjellige slags kornvarer. Disse takster skulle gjelde ved omregning til pengeverdi av forskjellige ytelser til det offentlige, som opprinnelig var angitt i varer. Regler for fastsetting av kapiteltakstene finnes i Norske Lov av 1687.¹⁾

Til disse opplysninger om høstens utfall og kornprisene, kan en føye oppgaver over bygdemagasinenes status, påbudt ved departementssirkulære av 18. mai 1824.

I disse første forsøk på å få i stand en viss landbruksstatistikk, ble det som en ser lagt stor vekt på oppgaver om kornavlens og kornprisene. Det var av stor betydning for myndighetene å ha et overblikk over kornforsyningene, for i påkommende tilfelle å kunne treffe rådgjerder for å forebygge mangel eller kanskje hungersnød. En hadde dyrekjøpte erfaringer — senest fra ettervirkningene av uåret 1812. Når det i eldre tid ble hentet inn og bearbeidd statistiske oppgaver, var det som regel i administrative øyemed — til bruk for regjeringskontorene.

Ved lov av 17. august 1818 ble det påbudt ny matrikulering. Ved denne ble det brakt til veie en del landbruksstatistiske data, f. eks. om brukenes antall, kapitalverdien og størrelsen av husdyrholdet. I det hele tatt virket matrikuleringen til å øke kjennskapet til landbruksforholdene i de forskjellige deler av landet.

Når det er tale om å utbre kjennskap til datidens landbruksforhold, kan en ikke unngå å nevne et verk som i så måte var av stor betydning. Det er J. Krafts topografisk-statistiske beskrivelse av Norge. Verket kom ut i 6 deler fra 1820 til 1835. Myndighetene støttet forfatteren på beste måte ved å gi ham uinnskrenket adgang til å hente inn alle de opplysninger han kunne få fra offentlige arkiver og gjennom embetsmennene. I dette verket finner en en mengde landbruksstatistiske

¹ Kapiteltakstene ble innført ved forordning av 29. juli 1632.

opplysninger, for en stor del bygd på de oppgavene som ble hentet inn ved matrikuleringen.

I 1809 ble Selskapet for Norges Vel stiftet. Også dette hadde planer om å skaffe opplysninger om landøkonomiske forhold. Det ble også brakt i stand en del topografiske beskrivelser, men noen egentlig landbruksstatistikk ble det ikke til.

I 1825 ble det første skritt tatt til en ordning med å hente inn mer utførlige beretninger om den økonomiske tilstand rundt om i landet. Ved resolusjon av 11. oktober 1825 ble det pålagt amtmennene å gi rapporter om den økonomiske tilstand i distriktene — tilstanden i sin alminnelighet og særlig med hensyn til næringsveiene.

På grunnlag av disse rapporter ble det utarbeidd en del statistiske tabeller, som dog ikke inneholder noe om landbruket i snevrere forstand. I «Den norske Rigstidende» og «Departementstidende» er leilighetsvis tatt inn en del statistiske oppgaver.

Ved kgl. resolusjon av 10. september 1827 ble det bestemt at det skulle avgis slike rapporter ved utgangen av 1827 og senere regelmessig hvert femte år. Det ble også påbudt at rapportene skulle være mer utførlige, blant annet skulle det gis opplysninger om tallet på de forskjellige slags husdyr og om nydyrkingen i løpet av de siste 10 år. Da de nye oppgavene ikke kunne komme med i rapportene for 1827, ble det gitt tilleggsrapporter, avsluttet ved utgangen av 1829. På grunnlag av dette ble det utarbeidd en oversikt med tilhørende tabeller. Sett fra et jordbrukssynspunkt har disse oppgaver liten verdi. Selvsagt lyktes det ikke å få brukbare opplysninger om størrelsen av husdyrholdet på denne måten. Det var ikke påbudt noen optelling. Oppgavene bygde bare på individuelt skjønn, og for mange amter manglet disse opplysningene helt.

En valgte derfor for framtiden den ulike mer betryggende framgangsmåte å hente inn oppgaver over husdyrholdet og utsædens størrelse ved fullstendige tellinger. En fortsatte dog med å hente inn andre mer skjønnsmessige opplysninger sammen med amtmennenes femårsberetninger.

Hermed var en kommet fram til den ordning av landbruksstatistikken som ble gjeldende helt fram til omkring 1900.

II. Tiden fra 1835 til 1865.

I 1837 ble tabellkontoret utvidd. Personalet, som før i regelen hadde bestått av 2 personer, ble økt til 9 + en sjef. I 1843 ble kontoret noe mer selvstendig og ble i 1846 overført til det nydannede Departement for det Indre. En ny fase i tabellkontorets virksomhet kom først i 1860-årene.

Den første jordbrukstelling ble holdt sammen med folketellingen i slutten av året 1835.

I landdistriktene skulle tellingen bli utført av sokneprestene med hjelp av kapellanene, lensmennene, skoleholderne og medhjelperne. Foruten opp-

gaver over husdyrholdet og utsæden, ble det i forbindelse med tellingen hentet inn skjønnsmessige oppgaver over foldigheten av de forskjellige sædarter. Disse oppgaver skulle tjene som grunnlag for en beregning av avlingen. Oppgavene ansees i alminnelighet for å være for lave.

Da den forrige femårsberetning daterte seg til utgangen av 1829, skulle den neste vært avgitt ved utgangen av 1834. Tidspunktet ble utsatt til utgangen av 1835 for å kunne samarbeide beretningene med resultatene av den kombinerte folke- og jordbrukstelling i 1835. Senere kom beretningene regelmessig hvert femte år, og da tellingene ble holdt hvert tiende år, falt beretningene sammen med tellingene annen hver gang.

Ved skrivelse av 9. desember 1835 ga finans-, handels- og toldepartementet en del nærmere forskrifter for avfattingen av femårsberetningene. Elant annet skulle framstillingen av næringsveienes fram- eller tilbakegang så vidt mulig belyses ved statistiske tabeller. Dette påbud førte dog ikke til det ønskede resultat. Det statistiske materiale som kom inn, var lite omfattende og mangelfullt. I oversikten for riket finner en for jordbruket utenom tellingsoppgavene bare tabeller over nydyrkingen og over kornmagasinenes status.

Selv om femårsberetningen av 1835 således gir lite rent statistisk, må de opplysningene beretningene gir av mer beskrivende art om landbrukets kår og utvikling, sies å være verdifulle. Først og fremst for datiden, men også som kildekrift for ettertiden.

Det samme kan en si om de følgende beretningene. Betydningen av dem tapte seg dog etter hvert som det ble flere andre og mer rikholdige kilder med opplysninger om den økonomiske tilstand.

For å hindre at de foran omtalte manglene gjentok seg, utferdiget finans-, handels- og tolldepartementet 26. november 1839 en rekke bestemmelser til veiledning ved framtidige femårsberetninger.

I forbindelse med en rekke spørsmål om jordbruk og fedrift som en ville ha belyst, ble det forlangt følgende oppgaver i tabellform:

1. Jordbrukenes antall, fordelt på eiere og leiere.
2. Matrikkelskylden, særskilt for selveiere og bortleide eiendommer.
3. Utstrekningen av sameie i hjemmemarken og om utskiftingen i perioden.
4. Nydyrkingen i perioden.
5. Bygdemagasinenes tilstand.

Særskilt for de faste eiendommene ble det forlangt oppgaver over tingleste og avleste panteheftelser og verdien av solgte eiendommer.

Som tillegg til femårsberetningen 1836—40 fulgte tabeller utarbeidd etter de innkomne skjematiskke oppgaver. Dessuten var det tatt inn en tabell over markedsprisene på kornvarer, poteter og kornbrennevin.

Det ble ikke forlangt noen tabellariske oppgaver over utsæd og husdyrhold. Når femårsberetningene ikke falt sammen med tellingene, skulle

det hentes inn opplysninger fra de underordnede embets- og bestillingsmenn i prestegjeldene om de sannsynlige endringer siden siste telling.

Tellingen i 1845 foregikk i det hele som den i 1835 og lider av de samme mangler.

Femårsberetningene 1841—45 og 1846—50 skiller seg lite ut fra den i 1836—40, når det gjelder landbruksstatistiske opplysninger.

Tellingen i 1855 skiller seg ikke fra de foregående når det gjelder arten av oppgavene, men den var visstnok et betydelig framskritt når det gjelder påliteligheten av oppgavene. Heller ikke femårsberetningene 1851—55 og 1856—60 skiller seg fra de nærmest foregående, hva landbruksstatistikken angår.

III. Tiden fra 1865 til 1900.

I 1860- og 1870-årene var statistikken gjenstand for en rask utvikling, som i mangt og meget hadde karakteren av en hel omlegging av arbeidsmetodene. Utviklingen ga seg også utslag i endringer i institusjonens navn. Ennå i 1867 var navnet Tabelcontoret. Senere var den vanlige betegnelse Det statistiske Contor, inntil det i 1876 framtrådte som selvstendig institusjon: Det Statistiske Centralbureau.

Mens tellingen i 1865 som de foregående bare gir opplysninger om utsæd og husdyrhold, viser femårsberetningen 1861—65 betydelige framskritt fra de foregående. Det ble hentet inn opplysninger om en del nye emner, og både disse og de andre oppgavene er — sammenholdt med resultatene av tellingen — nyttet til utregning av en rekke nye tabeller, som gjør denne beretning atskillig mer verdifull, statistisk sett, enn de tidligere. Av slike nye opplysninger kan en nevne: utsæd pr. mål og deretter beregnet størrelse av det tilsådde areal, årlig mjølkeutbytte pr. ku og beregnet samlet mjølkeproduksjon.

Det ble videre spurt om distriktene hadde overskott eller underskott, på korn, poteter og fetevarer, om det ble solgt husdyr til andre distrikter og i tilfelle til hvilke priser. Disse opplysningene ble dog ikke sammenarbeidd i tabellform.

På grunnlag av sorenskrivernes oppgaver over salg av faste eiendommer ble det beregnet gjennomsnittspriser pr. skylddaler og samlet verdi av landeiendommene.

Det var denne gang påbudt, at de originale rapportene fra de underordnede embets- og bestillingsmenn skulle sendes inn sammen med amtmennenes femårsberetning. På denne måte ble det mulig å øve kontroll og kritikk med primæroppgavene. Det ble derved også høve til å nytte ut materialet langt bedre enn før. Tidligere var det bare mer tilfeldig at dette materialet var sendt inn.

Når det gjelder måten å publisere oppgavene på, er det i beretningen for 1861—65 første gang at oppgavene over utsæd og husdyrhold er skilt

ut fra resultatene av folketellingene. Fra nå av blir oppgavene om jordbruk og fedrift skilt ut fra amtmennenes femårsberetninger og gitt ut for seg. En får serien «Jordbruk og fedrift» med tabeller og tekst om disse emner og en egen serie med oppgaver om «De faste eiendommer». Begge disse serier fortsatte siden regelmessig til 1920. I amtmennenes femårsberetninger finner en siden bare stoff av beskrivende art om jordbruket. Selvsagt er også dette stoff til dels av betydelig verdi når det gjelder å vise tilstanden og utviklingen i jordbruket.

I 1860-årene ble det påbegynt en ny revisjon av matrikkelen. Det statistiske Contor fikk etter søknad en mindre bevilgning til å prøve å bearbeide det materiale som i dette øyemed var samlet av herredskommisjonene. Dessverre viste det seg at arbeidet ikke førte til det ønskede resultat. Det var først og fremst arealoppgavene — særlig engarealene — en var interessert i, men oppgavene viste seg så usikre, at det ikke førte fram. Som et resultat av nevnte arbeid kan en nevne at det i statistikken for de faste eiendommer 1871—75 er tatt inn en tabell, hvor en for første gang har forsøkt å inndele eiendommene i størrelsesklasser etter arealet (innmarken).

I jordbruksstatistikken for 1875 og femåret 1871—75 er stoffet igjen økt. Oppgavene er sannsynligvis også mer pålitelige på mange områder. Ved tellingen i 1875 brukte en for første gang aldersklasser for hester og storfe. Det ble hentet inn oppgaver over gjennomsnittsverdi pr. stk. av husdyrene, og foretatt beregning av den samlede verdi. Videre oppgaver over slaktevekt, priser på mjølk og smør, og for første gang oppgaver over meieridriften og om bruken av maskiner i jordbruket. De skjønnsmessige oppgavene over mjølkeutbytte pr. ku, utsæd pr. mål og foldighet søkte en å få forbedret ved å knytte dem til særskilte oppgaver som lensmennene skulle samle inn fra gårder som en anså for representative.

De jordbruksstatistiske oppgavene som ble hentet inn sammen med femårsberetningene 1866—70, ble ikke publisert særskilt, men er kort omtalt i utgaven for 1871—75.

Fra tellingene i 1875 gikk det 15 år før det ble holdt noen ny. Femårsoppgavene er publisert under ett for tiåret 1876—85.

Den tellingen som ble holdt pr. 1. januar 1891 skilte seg — hva oppgaver angår — ikke så mye ut fra de nærmest foregående. Fordelingen av husdyrene på aldersklasser var noe mer detaljert enn før. For første gang er det nå med oppgaver over tallet på fjørfe og bikuber. Heller ikke ved denne telling var det påbudt at det skulle fylles ut ett skjema for hvert bruk, men skjemaet var ordnet slik at det oftest ble gjort. Derved ble det mulig for Byrådet å inndele brukene i klasser (etter matrikelskylden) og gjennomføre denne klassedeling også ved oppsummeringen av de forskjellige tellingsoppgavene. Denne tellingen bringer for første gang oppgaver over tallet på ikke særskilt skyldsatte bruk. Tidligere

hadde en i så måte ikke andre opplysninger å holde seg til enn tallet på husmenn, et forhold som ble mer og mer misvisende etter som flere og flere slike bruk ble nyttet av andre enn husmenn. Ved tellingen 1. januar 1891 fikk en således oppgaver for 87 432 ikke særskilt skyldsatte bruk, mens tallet på husmenn samtidig bare var litt over 30 000. En fikk videre denne gang oppgaver over besittelsesmåten (eie-leie) og brukernes livsstilling.

Til tross for de framskritt i landbruksstatistikken som er omtalt foran, var det fremdeles vesentlige mangler ved den. Det gikk 10 år mellom hver gang en fikk tellingsoppgaver, og det var derfor ikke mulig å følge utviklingen fra år til år.

For om mulig å få rettet på disse manglene, søkte Byrået i sitt budsjettforslag for 1891—92 om bevilgning av midler til forberedende arbeider for en årlig jordbruksstatistikk. Planen gikk ut på å hente inn oppgaver om jordbrukets utvikling og avkastingen i de enkelte år for et passende antall «normalgårder» i de forskjellige deler av landet. Ved å sammenholde disse oppgavene med oppgavene fra tellingene over alle bruk, håpet en å kunne beregne tall både for hele riket og de enkelte distrikter. De årlige oppgavene skulle hovedsakelig skaffes ved gjennom amtslandhusholdningsselskapene å henvende seg til gårdbrukere, som av interesse for saken var villige til å gi slike oppgaver.

Dette var det første forsøk her i landet på å lage landbruksstatistikk etter prinsippet med representative bruk.

Etterat Stortinget hadde bevilget de nødvendige midler, ble det sendt ut 8 000 skjemaer for innhenting av oppgaver for året 1892. Likedan gjorde en året etter.

Tallet på oppgaver som kom inn var imidlertid bare 1 623 i 1892, 1 264 i 1893 og 1 061 i 1894. Dette var langt fra tilstrekkelig til å gi pålitelige resultater, i særdeleshet da materialet var svært ujamt fordelt på distriktene. En fant ikke resultatene egnet til å trykkes som ledd i Norges offisielle statistikk, men trykte dem i et særtrykk «Nogle Opplysninger om Norges Jordbrug i Aarene 1892—1894».

Det lyktes heller ikke i de nærmest følgende år å få bedre resultater. Tvert om fikk en færre og færre oppgaver år for år — 858, 621, 455 og 363.

Behovet for oppgaver over jordbrukets årlige avkasting gjorde seg imidlertid sterkere og sterkere gjeldende. En omordning og forbedring av avlingsstatistikken ble drøftet i en rekke år, og flere forsøk ble gjort. Fra og med 1900 ble det hos Landbruksdirektøren foretatt årlige beregninger over høstutbyttet i jordbruket, fylkesvis og for riket. Men også disse beregninger savnet det vesentligste grunnlag: sikre og årlige arealoppgaver.

Ved den kombinerte folke- og jordbrukstelling i 1900 ble det hentet inn landbruksstatistiske oppgaver omtrent som i 1890. På enkelte om-

råder var stoffet økt noe. For første gang fikk en oppgaver over hagearealet og tallet på frukttrær og over tallet på forskjellige slags arbeidsvogner. I femårsberetningen fikk en også fullstendigere oppgaver over meieridriften.

Som en vil ha sett, undergikk landbruksstatistikken en betydelig utvikling i tidsrommet fra 1835 til 1900. Utviklingen besto dog vesentlig i utvidelse av mengden og arten av oppgavene, mens prinsippene stort sett var de samme. I 1900 likeså vel som i 1835 bygde en hovedsakelig på oppgaver over utsæd og husdyrhold. Disse ble hentet inn sammen med folketellingene og supplert med de oppgaver en fikk sammen med femårsberetningene.

Denne ordning av statistikken var grunnlagt i en tid da det var nødvendig å innskrenke utgiftene mest mulig. Det ble i denne tid heller ikke stilt store krav til den offisielle statistikken i sin alminnelighet. Det var framfor alt en billig ordning. Oppgavene fikk en uten store utgifter sammen med folketellingene og femårsberetningene.

Utviklingen førte imidlertid med seg krav om mer detaljert, sikrere og mer ajourført statistikk både for jordbruket og næringslivet ellers.

Det en særlig manglet for jordbruket, var sikre og fullstendige oppgaver over jordbruksarealet og bruken av det. Som før nevnt, hadde en hittil nøydt seg med å beregne åkerarealene på grunnlag av de 10-årslige oppgaver over utsæden i tønner eller hektoliter og den gjennomsnittlige utsæd pr. dekar. For engarealene hadde en ikke andre oppgaver enn fra matrikuleringen i 1860-årene. I 1860—70-årene begynte en omlegging i driftsmåten i jordbruket fra kornavl til høyavl. Det åkerareal en fikk registrert gjennom utsædsoppgavene, ble derved stadig mindre, uten at en visste hvordan det gikk med totalarealet av dyrket jord eller hele jordbruksarealet.

IV. Tiden fra 1900 til 1920.

Det var planene om fullstendige 10-årslige ervervstillinger som særlig satte sitt preg på statistikken i de første årene av det nye århundre.

Ved lov av 25. april 1907 ble det pålagt de næringsdrivende og andre å gi de oppgavene som ble krevd ved slike statistiske undersøkelser. Samtidig sikrer loven de oppgavepliktige, at oppgavene bare skal bli brukt til statistikk. Oppgavene fra den enkelte oppgavegiver er strengt konfidensielle.

I 1902 ble det utarbeidd en plan i Byrådet for en utvidd landbruksstatistikk. En mente det nå skulle være mulig å få rede på arealene og hva de ble brukt til ved en fullstendig jordbrukstelling. Det gikk også inn i planen å holde representative tellinger for hvert av årene mellom de fullstendige tellingene.

Forskjellige forhold gjorde at planen om en fullstendig jordbruks-telling først ble realisert fem år senere. I sitt budsjettforslag for 1907—08 søkte Byrået om bevilgning til en fullstendig jordbrukstelling høsten 1907. Denne skulle avløse de jordbruksstatistiske oppgavene en tidligere hadde hentet inn sammen med folketellingene.

Forslaget var motivert slik:

«En adskillelse av person- og jordbrukstillingen vil ikke alene medføre betydelige fordele for begge, men derhos vil, hvad spesielt den siste angår, en telling efter det utvidede skema, som ansees nødvendig, neppe engang kunde kombineres med en almindelig folketelling. Hensynet til folketellingen har hittil umuliggjort enhver inngående behandling av de jordbruksstatistiske opgaver. Den statistiske belysning av jordbruket vil ad denne vei kunde bli fullstendigere og mere tidsmessig enn hittil, noget der — når hensees til denne næringsveis store betydning — må sies å være påkrævet. Av de nye opgaver, som det kunde være ønskelig å innsamle ved en eventuel telling i 1907, kommer i første rekke opgaver over eiendommenes arealer og disses forskjellige benyttelse. Disse opgavers innhentelse vil være av den aller største betydning for belysningen av vort lands hovednæring.

Innhentelse av opgaver over arealets benyttelse kan neppe forbindes med en almindelig folketelling. Man kan nemlig forutse, at innhentelsen av opgavene vil støte på vanskeligheter, idet eierne ikke alltid vil kunde meddele fyldestgjørende opplysninger vedkommende sin eiendom. Det vil derfor innsees at det i dette øiemed vil bli nødvendig å anvende tellere der (med velvillig bistand fra gårdbrukerens side) i fornødent fall kan foreta et skjønnsmessig overslag over eiendommens arealer, hvorhos også innsamlingen av de øvrige jordbruksstatistiske opgaver forutsetter tellere, som har kjennskap til landbruket.

Det vil envidere lett forståes, at jordbrukstillingens utførelse under disse omstendigheter vil kræve så lang tid, at dens kombinerings med folketelling også av den grund umuliggjøres. Innhentelsen av arealoppgaver må desuten ske mens jorden er bar, og det vil for jordbrukstillingens vedkommende i det hele være det rigtige, at den henlægges til høsten, mens folketellingen fremdeles som hittil bør avholdes i december måned».

Forslaget ble godkjent av Stortinget 16. februar 1907, og kongelig resolusjon ble utferdiget 2. mars samme år.

Ved de kombinerte jordbruks- og folketellingene som var holdt i de nærmest foregående perioder, hadde en i herredene nyttet et tellingsstyre som besto av soknepresten (som formann), lensmannen og ordføreren. En slik sammensetning av tellingsstyret ville neppe være den beste ved en særskilt jordbrukstelling. En foreslo derfor at tellingsstyret skulle bestå av ordføreren (som formann) og minst to andre av herredstyrets medlemmer, oppnevnt av ordføreren.

Byrået samarbeidde med landbruksdepartementet og forskjellige landbrukskyndige ellers om utformingen av tellingskjemaet.

Det pålåg tellingsstyrene å dele inn herredet i tellingskretser. For hver tellingskrets skulle det antas en teller, som mot fastsatt godtgjørelse

skulle hente inn oppgavene for hvert bruk i kretsen. Av egenskaper som burde komme i betraktning ved valget av tellere, framhevet Byrået: praktisk skjønn i jordbruksspørsmål, nøyaktighet og lokalkjennskap.

En var på forhånd klar over at det var arealoppgavene som ville skaffe de største vanskeligheter. For åkerarealene hadde en den kontroll at en ved siden av arealoppgavene også hentet inn oppgaver over utsæden. En kunne da passe på at det var et rimelig forhold mellom disse oppgavene. For de andre arealoppgavene manglet en slike kontrollmuligheter. Sammenholdt med Byråets senere fullstendige jordbrukstillinger viser det seg, at engarealene må ha vært gitt opp atskillig for høyt i 1907. Det gjelder både arealene av eng på dyrket jord og natureng.

Resultatene av Jordbrukstillingen 1907 ble offentliggjort i tre hefter. Det første har oppgaver over utsæd, landbruksredskaper, husdyrhold og seterbruket, det annet over arealene og bruken av dem, det tredje en oversikt over tellingsresultatene, sammenholdt med tidligere oppgaver. Oppgaver over tallet på bruk etter størrelse, yrkesforhold, besittelsesmåte m. v. er tatt inn i Faste eiendommer 1906—10 sammen med oppgaver fra femårsberetningen.

Innhenting av landbruksstatistiske oppgaver sammen med fylkesmenenes femårsberetninger fortsatte uten særlige endringer. Særskilte publikasjoner med resultatene av disse undersøkelser er gitt ut for femårene 1901—05, 1906—10, 1911—15 og 1916—20. En har her bl. a. prøvd å beregne arealene og husdyrholdet henholdsvis i 1910, 1915 og 1920 på grunnlag av skjønnsmessige oppgaver over endringene siden siste telling.

Ellers er det i disse femårsberetningene tatt inn de tilsvarende oppgaver som før over utsæd og avl pr. mål, foldighet, markedspriser på korn og poteter, priser på husdyr, mjølkeutbytte, størrelsen av vinterfôret og detaljerte oppgaver over meieridriften.

Også om skogbruket var det oppgaver i femårsberetningen fra og med 1901—05. For femåret 1916—20 ble resultatene tatt inn i «Jordbruk og fedrift 1916—20», for de tidligere femår i Statistiske Meddelelser.

Av spesielle arbeider ble det i denne tiden gitt ut et sammendrag av oppgavene over markedspriser på korn og poteter for tidsrommet 1836—1914 og et sammendrag av oppgavene over felte rovdyr og rovfugler 1846—1912.

Under den første verdenskrigen ble det holdt forskjellige ekstraordinære tellinger av hensyn til matvareforsyningen. En kan nevne opptellingen av korn-, mjøl- og potetbeholdningene pr. 1. januar 1916, 1. januar 1917 og 1. oktober 1917. Videre ble det hentet inn skjønnsmessige oppgaver over åkerarealene i 1916 og 1917. På grunnlag av representative tellinger ble det foretatt beregninger av husdyrholdet pr. 30. september 1914, 1915 og 1916. Resultatene av disse undersøkelsene ble offentliggjort dels som egne publikasjoner, dels i Statistiske Meddelelser.

Som forutsatt ble den annen fullstendige jordbrukstelling holdt 10 år etter den første, pr. 1. januar 1918. En hadde altså endret tellingsdatoen fra 30. september til 1. januar.

I det alt vesentlige var denne telling ordnet som tellingen i 1907, med innhenting av oppgaver for hvert enkelt bruk i landet etter samme skjema. Den vesentligste forskjell i arten av oppgavene var, at en hadde byttet ut spørsmålene om utsæden med spørsmål om avlingen. Besvarelsene av dette siste spørsmål var svært upålitelige. Ellers synes det som om oppgavene stort sett må ha vært ganske tilfredsstillende, selv om de ble hentet inn under forhold som på mange måter var nokså ekstraordinære.

Resultatene av jordbrukstillingen pr. 1. januar 1918 er offentliggjort i to hefter, det første om husdyrholdet, det annet om arealene, redskaper og maskiner m. v. og med en kort oversikt. Oppgaver over tallet på bruk fordelt etter størrelse m. v. er sammen med oppgaver fra femårsberetningen tatt inn i Faste eiendommer 1916—20.

Etter hvert som krigen dro i langdrag, ble landets forsyningsforhold utsatt for en stadig sterkere påkjenning. Ikke minst gjaldt dette matforsyningen. Da det i 1918 ble nødvendig å sette i gang rasjonering av matvarer, fant en det ønskelig å holde en ny telling for å få grunnlag for rasjoneringen. Denne telling ble holdt 20. juni 1918 og omfattet oppgaver over innmarksarealene og husdyrholdet. Sammenliknet med Byråets tellinger i 1917, 1929 og senere må engarealene ved denne telling ha vært oppgitt for lavt. Husdyroppgavene led gjennomgående av den feil at ungdommene — særlig av sau og geit — i mange distrikter ikke ble telt med. Det var bare spurt etter antallet av sauer og geiter og ikke nevnt noe om lam og kje.

V. Tiden etter 1920.

Til tross for de vanskelige økonomiske forhold i 1920- og begynnelsen av 1930-årene, foregikk det i denne tid en sterk utvikling i statistikken, og ikke minst i jordbruksstatistikken.

Etter krigen kom spørsmålet om årlige oppgaver over areal og husdyrhold igjen opp. Som det går fram av det foregående, var dette en sak Byrådet hadde arbeidd lenge med, uten at det hadde lyktes å komme fram til en brukbar løsning.

Først i 1923 ble planen realisert ved samarbeid mellom Landbruksdepartementet og Byrådet. En av de ting som gjorde at denne saken nå var lettere å løse, var at en nå gjennom opprettelsen av jordstyrer i herredene hadde fått et hensiktsmessig mellomledd mellom Byrådet og jordbrukerne. Lov av 19. november 1920 påbød, at det i hvert herred skulle være et jordstyre, bestående av tre (senere fem) jordbrukskyndige menn. Dets oppgave skulle først og fremst være å fremme jorddyrkingen, men de skulle også ta seg av andre oppgaver som departementet påla dem. Etter hvert

er jordstyrene blitt det faste og sikre mellomledd ikke bare mellom departementet og jordbrukerne, men også mellom Byrået og jordbrukerne. De har da også siden stadig fungert som tellingsstyrer for Byråets jordbruksstatistikk.

Den første av de representative landbrukstillinger i samarbeid med jordstyrene ble holdt pr. 20. juni 1923. Den bygde på rasjonerings-tellingen 20. juni 1918. Forutsetningen var at det skulle telles ved 10—20 bruk i hvert herred, etter som herredet var stort til. Jordstyret valgte ut de brukene en skulle telle ved. Selv om det var pålagt å ta omsyn til bruksstørrelsen, viste det seg at det overveiende ble telt ved noe større bruk, og vel fortrinsvis ved de bruk, hvor det var lettest å få oppgaver. I alt fikk en inn oppgaver fra henved 10 000 bruk eller ca. 5 prosent av tallet på bruk over 5 dekar. De omfattet en noe større prosent av arealet og husdyrholdet.

Så uensartet som forholdene er her i landet, er det usikkert om et materiale på 5 prosent av brukene vil gi et helt tilfredsstillende materiale å bygge på — i hvert fall ikke når en skal søke å komme fram til noenlunde rette tall også for de enkelte fylker. Som nevnt var det ikke lagt an på å få et virkelig representativt utvalg. Tvertimot var en forberedt på at utvalget ikke ble representativt, derfor skulle jordstyret korrigere de endringsprosentene en kom til ved tellingen.

En bygde som nevnt på rasjoningstillingen 20. juni 1918. På samme måte som denne gir derfor de representative tellingene som ble holdt i årene 1923—28 for lave tall for engarealene, og dermed også for dyrket jord i alt. Derimot hadde en søkt å få korrigert grunnlaget for husdyrtallene.

Resultatene av de representative areal- og husdyrtellinger 1923—28 er trykt i særskilte hefter.

Fra og med driftsåret 1923—24 overtok Byrået innhenting og bearbeidingen av de oppgaver over den alminnelig betalte arbeidslønn i jordbruket som siden 1915—16 var hentet inn av Selskapet for Norges Vel. En henter inn oppgavene ved spørreskjemaer som blir sendt til fire gårdbrukere i hvert herred. Resultatene av disse undersøkelser ble i de første år sendt ut som eget hefte, senere tatt inn i Statistiske Meddelelser og nå i den årlige publikasjon «Jordbruksstatistikk».

Som før nevnt ble det ved femårsberetningene fra 1875 til 1920 hentet inn oppgaver over driften ved landets meierier og ysterier. Oppgavene skulle gjelde det siste år i femårsperioden. Fra 1912 til 1923 var det forsøkt på frivillig basis å skaffe oppgaver til en årlig meieristatistikk. Den 29. februar 1924 bifalt Stortinget at det skulle settes i verk en årlig meieristatistikk. Denne ble henlagt til Byrået og skulle omfatte en fullstendig årsoversikt for alle mjølkeforedlingsanleggene og månedrapporter over mjølkemengde, produksjon og lagerbeholdning fra meierier og ysterier med selvstendig drift. Meieristatistikken er siden publisert årlig som et eget hefte.

Som et ledd i den planen for omordning og forbedring av landbruksstatistikken, som Landbruksdepartementet og Byrået i disse år samarbeidde om, inngikk også en omordning av høststatistikken.

Den nye ordning av høststatistikken begynte med året 1925, samtidig som Byrået overtok dette arbeid fra Landbruksdepartementet. De månedlige meldinger om høstutsiktene i vekstmånedene (mai—september) skulle dog som tidligere høre under Landbruksdirektøren. Jordstyrene avløste nå lensmennene som lokalorganer ved innhenting av oppgavene. Oppgavene skulle bygge på avlingsoppgaver etter måling og veiing fra fem gårdbrukere i hvert herred. Av disse oppgavene skulle jordstyrene regne ut gjennomsnittstall og med støtte i disse gi anslag for herredet over årets avlingsutbytte i kg pr. dekar av de forskjellige vekstene. Beregning av årets høstutbytte ble så foretatt på grunnlag av disse oppgavene over gjennomsnittlig avling pr. dekar og årets arealoppgaver fra den representative telling.

For å få et grunnlag for beregningen av den samlede produksjon av kjøtt, fleisk, egg, mjølk og ull, ble det for året 1927—28 holdt en særskilt representativ undersøkelse. Fra et utvalg av bruk ble det hentet inn detaljerte oppgaver over tilgangen og avgangen i besetningene i løpet av et år. Videre ble det spurt om slaktevekten og om produksjonen i året av mjølk, egg og ull. De omsetningstall en fant fram til ved denne undersøkelsen, ble i de følgende år brukt til årlige beregninger av husdyrproduksjonen med støtte i oppgavene fra de representative tellingene om endringene i husdyrholdet.

En ny fullstendig jordbrukstelling ble holdt pr. 20. juni 1929. Igjen ble det en betydelig utvidelse av tellingsobjektene, f. eks. om arbeidshjelpen i jordbruket, avgrøftingen, gjødselstellet, kjøp av fôr og kunstgjødsel, kulturbeiter, bruken av elektrisitet, ved siden av langt mer detaljerte oppgaver enn før om hagebruket og fjørfeholdet. Ved denne telling ble det for første gang hentet inn oppgaver over den nye gren av husdyrholdet: pelsdyrene. I oversikten til denne tellingen er det også gjort rede for det vanlige sædskifte i de forskjellige strøk av landet (etter oppgaver fra landbruksskolestyrere og fylkesagronomer). Ved bearbeidningen av denne tellingen ble også grunnlaget lagt for en inndeling av landet i naturlige jordbruksområder.

Resultatene av tellingen ble trykt i fire hefter, hvorav det første har oppgaver over husdyrholdet, det annet arealene, redskapen, arbeidsstyrken m. v., det tredje omfatter brukenes fordeling etter størrelse m. v., og det fjerde har en oversikt over tellingsresultatene.

I perioden 1930—38 fortsatte en med årlige representative tellinger over areal og husdyrhold etter samme prinsipp som i 1923—28. Den eneste forskjell var, at en nå bygde på oppgavene fra Jordbrukstellingen 1929.

En kan si at grunnlaget for den nyere landbruksstatistikken ble lagt ved det samarbeid som fant sted i 1920-årene mellom Landbruks-

departementet og Byrået. Men også 1930-årene bød på mange nye og aktuelle oppgaver.

I begynnelsen av 1930-årene fikk en gjeldskrisen i jordbruket. Det ble da foretatt en undersøkelse av formue og gjeld blant gårdbrukere og småbrukere. En bygde på likningsoppgavene pr. 1. januar 1932.

I begynnelsen av 30-årene ble spørsmålet om å få en årlig beregning også av hagebrukets avkastning tatt opp. Det grunnlaget som da ble lagt opp i samarbeid mellom hagebruksfunksjonærene og Byrået har en siden bygd på, med en revisjon i 1950. En har her ennå ikke funnet fram til noen form for representativt utvalg, så foreløpig bygger en på skjønnsmessige oppgaver fra fylkesgartnerne.

Utover mot 1934 økte fleskeproduksjonen sterkt, og det ble store vansker med omsetningen. Etter anmodning av Landbruksdepartementet holdt Byrået særskilte svinetellinger pr. 1. april og 1. oktober i 1934, 1935 og 1936 og 1. april 1937. Fra januar 1936 henter en gjennom jordstyrene inn oppgaver til en månedlig bedekningsstatistikk for svin. Oppgavene blir gitt for tre og tre måneder ad gangen.

Pelsdyravlen hadde et raskt oppsving i 1930-årene. Det ble holdt særskilte pelsdyrtellinger i 1934 og 1936.

I 1935 ble det tatt en representativ undersøkelse av beitenes avkastning.

I 1920- og 1930-årene foregikk det en betydelig bureisingsvirksomhet med statsstøtte. For å konstatere resultatene av dette tiltak, ble det i 1938 holdt en detaljert telling på alle de bruk som hadde fått bureisingsbidrag i perioden 1921—36.

Endelig hadde en i 1939 en undersøkelse av arbeidstiden i jordbruk og gartneri. Liknende oppgaver var hentet inn av Selskapet for Norges Vel for 1915 og 1919.

Fra og med året 1937 har en samlet de forskjellige data fra den årlige jordbruksstatistikk (areal, avling, husdyrhold, lønninger m.v.) i publikasjonen «Jordbruksstatistikk».

Med dette er en kommet fram til tiden for en ny fullstendig jordbrukstelling — pr. 20. juni 1939. Stort sett foregikk denne etter samme linjer som tellingen i 1929 — med jordstyrene som tellingsstyrer. En hadde før klart seg med et tosidig tellingsskjema. Det var dog etter hvert klitt smått med plassen, så i 1939 gikk en over til å bruke et firesidig skjema. En ordnet det da slik at boligbrukene med inntil 5 dekar jordbruksareal bare skulle fylle ut de to første sidene, mens en på de andre to sidene samlet slike spørsmål som vesentlig var av interesse ved de egentlige jordbrukene. Også denne gang ble det tatt opp nye spørsmål. Oppgavene over redskaper og maskiner ble sterkt utvidd. Det ble spurt om tilgangen på skogsvirke og om beiteforholdene. Det ble også hentet inn oppgaver om seterbruket, som en ikke hadde oppgaver for siden 1907. Videre ble det spurt om vann- og veiforholdene, om bruken av silo m. v.

I samarbeid med Norsk Gartnerforening ble det holdt en særskilt telling for veksthusgartnerier og planteskoler.

Resultatene av Jordbrukstellingen 1939 ble trykt i tre hefter, et med oppgaver over arealene, husdyrholdet, redskapene m. v., et med oppgaver over eiendomsforholdene, arbeidsstyrken osv. og et oversiktshefte.

I 1940 ble det på grunn av forholdene ikke holdt noen telling. For å få et grunnlag for avlingsberegningen, ble det hentet inn skjønnsmessige oppgaver fra jordstyrene over endringen i arealet av de forskjellige vekster.

I 1941 holdt Forsyningsdepartementet — som hadde eget statistisk kontor — en fullstendig husdyrtelling pr. 15. april. Senere på sommeren ble det etter bestemmelse av Landbruksdepartementet holdt en arealtelling ved alle bruk med over 5 dekar jordbruksareal.

Tilsvarende tellinger ble holdt i 1942, 1943, 1944 og 1945. For disse årene omfattet arealtellingene alle bruk uten omsyn til størrelse. Sammen med arealtellingen i 1944 ble det også hentet inn detaljerte oppgaver over bruken av maskiner og redskaper og over hagebruket. Husdyrtellingene i 1943, 1944, 1945 og 1946 var skutt fram til 1. april. Materialet fra disse tellingene er i hovedsaken bearbeidd i Byrået. Ved siden av disse hovedtellingene, ble det av Forsyningsdepartementet hentet inn en rekke oppgaver i rasjoneringsøyemed. Således ble det hentet inn avlingsoppgaver hvert år fra samtlige kornprodusenter. Tross et vidløftig kontrollsystem, var de oppgavene en fikk på denne måten utvilsomt altfor lave. Forholdene under okkupasjonen gjorde det vanskelig å få riktige oppgaver. Det ble også hentet inn oppgaver over potetbeholdningene til forskjellige tider av året m. v.

En må regne med at alle disse tellingene i krigsårene i større eller mindre grad var påvirket av forholdene. Slik resultatene forelå, var de lite sammenliknbare med tidligere oppgaverrekker. Husdyrtellingene ble således holdt på en årstid, da årets føll, lam, kje osv. ennå for en stor del ikke var født. Aldersgrupperingene avvek også ofte fra de ellers vanlige og ble til dels også endret fra telling til telling. For arealtellingene gjorde det samme forhold seg gjeldende som under den første verdenskrig — en fikk uforholdsmessig lave oppgaver over engarealene.

En stor del av det statistiske materiale som ble hentet inn i krigsårene er ikke publisert. De oppgaver som var av størst interesse er samlet i Jordbruksstatistikk 1939—1944 og 1945, hvor det også er gjort rede for de forordninger og bestemmelser som gjaldt for produksjon, omsetning og forbruk, for såvidt jordbruket angår.

Under krigen begynte en på en ny undersøkelse av gjeldsforholdene i jordbruket. I likhet med undersøkelsen i begynnelsen av 1930-årene bygde en på likningsoppgavene, henholdsvis pr. 1. januar 1940, 1. januar 1944 og 1. januar 1946.

Pr. 1. september 1946 ble det holdt en ny fullstendig pelsdyrtelling.

En hadde lenge vært klar over, at det prinsipp en nyttet ved de representative tellingene i 1923—28 og 1930—38 ikke var særlig tilfredsstillende. En sammenlikning av resultatene av de representative tellinger i 1928 og 1938 med de fullstendige tellinger henholdsvis i 1929 og 1939, viste da også til dels langt større avvik enn hva en kunne regne som sannsynlig utvikling i løpet av et år.

Etter krigen tok en derfor straks opp spørsmålet om en systemforandring her. En ble stående ved å bruke som tellingsgrunnlag et tilfeldig 10-prosentutvalg av bruk med over 5 dekar jordbruksareal, slik at en fikk et utvalg på 10 prosent av brukene innen hvert herred og innen hver størrelsesgruppe over 5 dekar. (Se mer om dette i NOS X. 148.) Utvalget ble tatt av primærmaterialet til Jordbrukstillingen 1939, og denne er lagt til grunn for beregningene i årene 1946—48.

Sammen med den representative telling i 1947 hentet en inn nye oppgaver som grunnlag for beregning av den samlede husdyrproduksjon, tilsvarende undersøkelsen i 1927—28. Det var meningen at en skulle hatt en slik undersøkelse i 1939—40 i tilknytning til den fullstendige telling i 1939. På grunn av forholdene i 1940 ble det ikke noe av det. Resultatene av undersøkelsen i 1946—47 er trykt som eget hefte.

Den 20. juni 1949 ble det igjen holdt fullstendig jordbrukstelling. I hovedsaken sluttet denne seg nøye til den tilsvarende telling i 1939. Et meget vesentlig formål med disse tellinger er jo å kunne vise utviklingen fra telling til telling, og det er derfor ønskelig å bevare kontinuiteten i oppgavene. Denne telling skulle samtidig være et ledd i den verdensomfattende jordbrukstelling som var planlagt av FAO — den internasjonale organisasjon for jordbruk og ernæring — en underavdeling av FN. Denne organisasjon hadde også overtatt det arbeid som tidligere ble utført av det Internasjonale Landbruksinstitutt i Rom. Dette siste hadde vært medvirkende ved planleggingen av jordbrukstellingene i 1929 og 1939.

Som ved tellingene i 1929 og 1939, var det også i 1949 jordstyrene som fungerte som tellingsstyrer.

Oppgavene over redskaper og maskiner var sterkt utvidd. En hadde også med noen spørsmål om driftsbygningenes størrelse og alder. For veksthusgartnerier og planteskoler ble det foretatt telling med eget skjema. Av nytt ved bearbeidingen kan en nevne at en i 1949 også telte opp hvor mange bruk det var som dyrket de forskjellige slags vekster og hvor mange bruk som hadde de forskjellige slags maskiner og redskaper.

Resultatene av Jordbrukstillingen 1949 er trykt i fire hefter, et om areal, husdyrhold, maskiner m. v., et om eiendomsforholdene, arbeidsstyrken m. v., et hvor oppgavene er samlet etter de naturlige jordbruksområder og et oversiktshefte.

Med den fullstendige jordbrukstelling i 1949 tok en også en kontroll på hvordan det nye systemet for de representative tellingene virket. Det viste seg at enten en brukte 1939 eller 1948 som utgangspunkt, stemte beregningene stort sett godt med tellingsresultatet. Noen unntak fant en, særlig når det gjaldt tellingsobjekter som er relativt fåtallige og kanskje også ujamt fordelt. Det viste seg da også at avvikene var atskillig større når en opererte med fylkestall, enn for rikstallene.

De representative tellingene i 1950—55 har vært gjennomført etter samme prinsipp som i 1946—48, men utvalget er nå tatt av 1949-tellingens primær oppgaver. I disse siste år har en også hvert år knyttet en eller annen særundersøkelse til de representative tellingene.

I 1950 hadde en således en ny undersøkelse over husdyrproduksjonen. Resultatene av denne ble tatt inn i oversiktsheftet for Jordbrukstillingen 1949. En hadde denne gang stor fordel av å kunne knytte beregningene direkte til en fullstendig telling. Dette muliggjorde beregning av husdyrproduksjonen ikke bare fylkesvis som før, men også for bruk av forskjellig størrelse og for jordbruksområdene.

I 1951, 1952 og 1954 hadde en oppgaver over arbeidsstyrken i jordbruket og individuelle lønnsoppgaver for leiehjelpen ved de undersøkte brukene.

I 1953 foretok en en undersøkelse av drifts- og omsetningsforholdene ved brukene, og i 1955 en ny undersøkelse av husdyrproduksjonen. Det er forutsetningen at denne nå skal bli gjentatt hvert femte år.

I 1953 og 1954 har en hatt en særskilt representativ husdyrtelling pr. 31. desember. En beregner her bare rikstall etter et 2-prosents utvalg.

I samarbeid med Statens Kornforretning foretok Byrået en undersøkelse av korn- og potettrygdens fordeling på bruk av forskjellig størrelse for avlingsåret 1952.

VI. Veterinærstatistikk, skogstatistikk m. v.

Fra og med 1889 har Veterinærvesenet gitt ut en årlig publikasjon med oppgaver over sunnhetstilstanden for husdyrene. Fra og med året 1900 har en årlige oppgaver over tallet på kontrollerte slakt. Fra og med 1932 har en hatt månedlige oppgaver over kjøttkontrollen — tatt inn i Statistiske Meddelelser. Disse oppgavene omfattet tidligere det hele antall kontrollerte slakt, altså også slakt som ved etterbesiktigelse ble kontrollert om igjen. Fra og med juni 1951 har en fått særskilte oppgaver for førstegangskontroll og etterbesiktigelse.

De første forsøkene på å lage en skogstatistikk ble gjort i forbindelse med femårsoppgavene. Helt fra 1860-årene forsøkte en på denne måten å få forskjellige opplysninger om skogenes tilstand og skogbrukets kår. Så lenge femårsberetningene ble hentet inn — altså til og med 1920 — fortsatte dette arbeid. Noen særlig eksakte og inngående oppgaver fikk en

selvsagt ikke på denne måten. En hadde noen skjønnsmessige anslag av skogarealet (de beste av forstmester Scheen (1884) og professor Helland (1893)). Avvirkingen hadde en søkt å få rede på gjennom materiale innhentet av nedsatte skogkommisjoner. Ved jordbrukstelingen i 1907 søkte en forsøksvis også å få oppgaver over skogarealene. Oppgavene var dog lite pålitelige og lite fullstendige. Det samme gjaldt ved tellingen pr. 1. januar 1918.

I 1916 tok Byrådet initiativet til en skogstatistikk som skulle gi nøyaktige og pålitelige oppgaver både over trekapitalen og tilveksten i skogene og over forbruket av trevirke. Samtidig skulle en få nye og sikrere arealoppgaver.

Det ble satt ned et utvalg som skulle utarbeide plan for disse undersøkelserne. Planen gikk ut på å dele arbeidet i to avdelinger:

1. Den del av arbeidet som krevde mest både tid og penger og som var forutsatt bekostet helt ut av staten, var oppgaver over treforråd og løpende årlig tilvekst. Dette nødvendiggjorde omfattende takseringer og tilvekstberegninger. Dette arbeid skulle administreres av Landbruksdepartementets skogkontor (Landsskogtakseringen).

2. Innhenting av oppgaver over skogareal og avvirking ved en fullstendig telling på alle landets skogeiendommer. Dette arbeid skulle administreres av Det Norske Skogselskap og dets underavdelinger. Arbeidet i marken skulle ledes av fylkesskogselskapenes funksjonærer. Materialet skulle bearbeides i Byrådet. Omkostningene ved dette arbeidet skulle bæres dels av staten, dels av Skogselskapet. Det ble også gitt private bidrag.

Landsskogtakseringen begynte i 1919 og var tilendebrakt i 1932. En revisjonstakst ble påbegynt i 1937.

Tellingen begynte høsten 1920 og ble som forutsatt, i hovedsaken utført i løpet av fire år. Resultatene er publisert i et eget hefte: Skogbrukstelling for Norge.

Opgaver over tømmerfløtingen ble fra 1871 til 1920 hentet inn sammen med femårsberetningene og offentliggjort hvert femte år. Fra og med 1921 blir oppgavene hentet inn og offentliggjort for hvert år.

Opgaver over gjennomsnittspriser for tømmer, ved og gjerdefang er hentet inn årlig fra og med 1920. Oppgavene gis av skogfunksjonærene.

Statistikken over skogbrann bygger på innberetninger fra ordførerne og skogfunksjonærene. Byrådet overtok denne statistikken fra og med 1924.

Fra samme tid overtok Byrådet også statistikken over felte elg, villrein, hjort, rådyr og bever. Denne bygger på innberetninger fra lensmennene og skogforvalterne.

Begge disse siste arbeider lå tidligere under Landbruksdepartementets skogkontor.

Opgaver over utbetalte premier for rovdyr og rovfugler foreligger årlig fra og med 1846.

I 1936—37 ble det foretatt en egen telling av forbruket av trevirke på gårdene. En ny slik telling gjaldt 1952—53.

Byrået har gitt ut tre hefter med oppgaver over skogavvirkingen, det første gjelder perioden 1936—37 til 1945—46, det neste 1946—47 til 1948—49 og det siste 1949—50 til 1951—52.

For 1952 ble det gitt ut et eget hefte «Skogstatistikk» med oversikt over de forskjellige skogstatistiske data. Denne publikasjon er forutsatt gitt ut annethvert år. Her vil det også bli tatt med oppgaver over den private skogskjøtsel — skogkulturarbeider, skogsveier, skogshusvær o. likn.

En har i det foregående vesentlig beskjeftiget seg med den statistikk som blir gitt ut av Byrået, selv om en til dels også har nevnt andre oppgaver. En skal i det følgende gi en kort oversikt over andre kilder for oppgaver om jordbruket.

Både fra Landbruksdirektøren og fra Skogdirektøren blir det gitt ut årlige beretninger med mange opplysninger som hører hit. Fra 1900 til 1924 utga således Landbruksdirektøren en årlig beretning «Høsten i Norge». Ellers kan en nevne oppgaver om nydyrking, grøfting og bureising, om landbrukets fagskoler og andre tiltak som går inn under departementets virksomhet.

Selskapet for Norges Vel begynte i 1911—12 med årlige undersøkelser over driftsforholdene i jordbruket, bygd på direkte regnskaper for en del gårdsbruk. Dette arbeid fortsatte til og med 1945—46, da det ble overtatt av det nyopprettede: Norges Landbruksøkonomiske Institutt. Siden er virksomheten utvidd betydelig. Fra å omfatte 33 regnskaper i 1911—12, var tallet økt til ca. 300 før omordningen. Nå omfatter det ca. 1 000 bruk.

I forbindelse med dette arbeid innhentet Selskapet for Norges Vel årlige oppgaver over arbeidslønnen i jordbruket fra 1915—16 til 1922—23, da Byrået overtok dette arbeid. Selskapet hadde også foretatt en undersøkelse av arbeidsdagens lengde og inndeling (i jordbruket) for årene 1915 og 1919.

Fra 1921 gir Landbrukets Prisentral ukentlige, månedlige og årlige oppgaver over landbrukspriser og gir også ukentlige beretninger om markedsforholdene.

Statens Kornforretning gir ut en årsberetning med data om statens kjøp av norsk korn og andre tiltak som hører under Kornforretningen, som korn- og potettrygden. For tiden 1929—54 ble det gitt ut en 25-årsberetning med en rekke statistiske oppgaver.

Instituttet for driftslære og landbruksøkonomi ved Norges Landbruks-høgskole har siden 1930-årene utarbeidd en månedlig prisindeks for jordbrukets produkter og produksjonsmidler. Den viste opprinnelig prisutviklingen tilbake til 1909—14. Fra 1955 blir jordbrukets prisindeks be-
regnet av Instituttet i samarbeid med Statistisk Sentralbyrå.

Budsjettnemnda for jordbruket har for årene 1938—39, 1939—40 og hvert år siden 1945—46 utarbeidd et totalregnskap for jordbruket, omfattende alle jordbrukets inntekts- og utgiftsposter.

På grunnlag av Jordbrukstillingen 1939 har professor Axel Sømme utarbeidd «Jordbrukets geografi i Norge», et kartbind og et tekstbind.

I innstillingen fra en lang rekke av offentlige komitéer og kommisjoner finner en også en betydelig mengde statistiske oppgaver, dels sammenstillinger av allerede kjent statistikk, dels også oppgaver som direkte er hentet inn og utarbeidd for anledningen.

English summary.

The present article was written by Mr. Paul Barca, Head of Division of the Central Bureau of Statistics of Norway (Statistisk Sentralbyrå) as a draft foundation for the first part of a more comprehensive survey on the development of Norwegian agricultural statistics. It was visualized that it was not to be printed before the complete survey had been accomplished. Mr. Paul Barca died, however, before having completed his task. The Central Bureau of Statistics found it justifiable to print the draft, because of the fact that it presents a valuable survey on the development of agricultural statistics.

In the article, the development of Norwegian agricultural statistics within various periods of time is being discussed.

In the period prior to 1835 (Section I), there was no real agricultural statistics at hand in Norway, but registrations that were made, more particularly with a view to taxation purposes, yield a certain amount of statistical information on prevailing agricultural conditions. Such information is available in certain fields dating back to medieval times even.

During the period from 1835 to 1865 (Section II) agricultural statistics gradually developed into a more definite system. The first agricultural enumeration was effected in conjunction with the 1835 census of population. The quinquennial reviews of the county governors (amtmenn), recording the state of affairs in their circuits were rather cursory as regards statistics, but they presented valuable information of descriptive character on prevailing agricultural conditions and development.

In the beginning of the period 1865—1900 (Section III) the science of statistics experienced a rapid development, being largely characterized by a change in methods of working. Agricultural enumerations, as combined with the census, were still prepared at ten years intervals. By degrees they grew more extensive and reliable, but in spite of their progress, essential deficiencies were still attached to agricultural statistics.

With a view to watching year to year development an attempt was made towards the end of this period to procure annual agricultural statistics based on the method of using representative farms, but those experiments did not give satisfactory results.

The 1900—1920 period (Section IV) brought about great changes to agricultural statistics, more particularly by way of realization of independent and comprehensive agricultural enumerations. The first enumeration of this description materialized in 1907. Since then, one has proceeded

with these enumerations, usually at 10 years intervals. With a view to the food supplies, various extraordinary enumerations were made during the first world war.

During the period after 1920 (Section V), science of statistics experienced a material development, and this also applies to agricultural statistics. The plans concerning annual representative surveys on areas and livestock maintenance were realized in 1923. As from 1925, annual public dairy statistics were initiated, on having, since 1912, attempted to bring about such data on a voluntary basis. The present form of autumnal statistics dates back to 1925. Annual computations on the yield of horticulture started in 1933. A series of representative surveys on livestock raising has been prepared. In addition, a great number of *ad hoc* studies have been undertaken, e. g. enumeration of pigs, countings of furred animals, investigation on the production of pastures, countings of new farms and inquiries into working hours in agriculture and horticulture. Gradually, the complete agricultural enumerations have encompassed ever increasing objects to be counted, but they have retained continuity to previous enumerations. During the last world war, there were annual complete countings of livestock and areas. These surveys suffered from such defects as are wont to appear during a period of occupation and rationing. The annual representative enumerations proceeded after the war. During latter years, one particular investigation or other has invariably been attached to these enumerations, e. g. investigation on livestock raising, hands employed in agriculture, conditions of operation and turnover at the farms. As from and including 1953, one has had specific representative livestock enumerations per December 31.

Section VI presents a brief survey on veterinary statistics, forestry statistics etc.

The article is mainly concerned with agricultural statistics collected by the Central Bureau of Statistics. However, the author also discusses statistics deriving from other institutions and organizations, also pointing at the fact that a great number of public committees and delegations have produced a considerable amount of statistical material.

Til salgs hos alle bokhandlere.

Pris kr. 2,00.

GRONDAHL & SØNS BOKTRYKKERI